

Ὁ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ

12 Νοεμβρίου 2017

Δρ. Μαρία Ιακώβου: Απρόσμενα

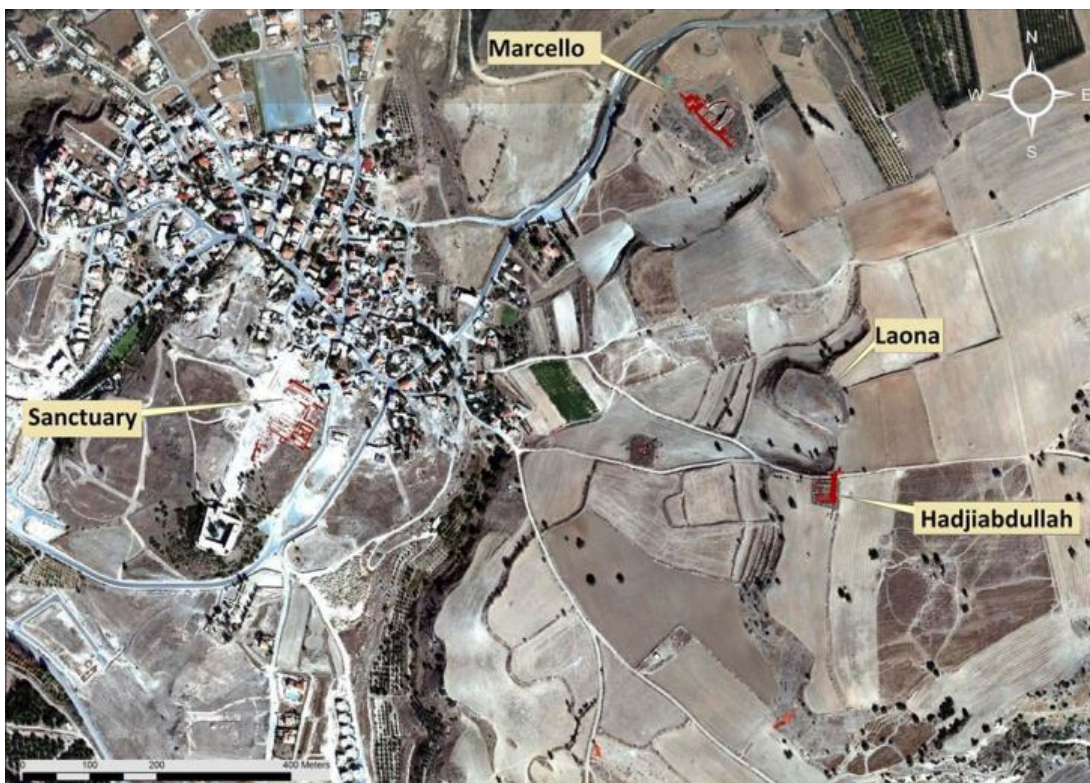
αρχαιολογικά ευρήματα στην Παλαίπαφο

[ΑΡΧΙΚΗ](#) • [ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ](#) • [ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ](#) • Δρ. Μαρία Ιακώβου: Απρόσμενα αρχαιολογικά ευρήματα στην Παλαίπαφο

• Ο αρχαιολόγος αρχίζει τις έρευνές του έχοντας διατυπωμένα συγκεκριμένα ερωτήματα και όχι απόψεις. Στην προκειμένη περίπτωση τα ερωτήματα αφορούσαν τον τρόπο λειτουργίας της πολιτικής οικονομία της Αρχαίας Κύπρου, η οποία την οδήγησε σε μια τέτοια οικονομική επιτυχία, μοναδική στη Μεσόγειο. Η ανασκαφή στην Παλαίπαφο - terra incognita- άρχισε με πολλές επιφυλάξεις υπό τη διεύθυνση της καθηγήτριας Μαρίας Ιακώβου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Τα τελευταία δύο χρόνια όμως η μια έκπληξη διαδέχεται την άλλη. Ο απρόσμενος εντοπισμός μνημειακών εγκαταστάσεων που είχαν ανεγερθεί από τις παφιακές δυναστείες του 5ου και 4ου αιώνα επιβεβαιώνει ότι η Πάφος δεν είναι μόνο ένα εμπορικό λιμάνι αλλά η διοικητική πρωτεύουσα της παφιακής πολιτείας που αναπτύσσεται σε τέσσερα οροπέδια. Η ανασκαφή στο πλάτωμα του Χατζηαπτούλλά, αποκαλύπτει ένα εντυπωσιακό λίθινο τείχος και στην εξωτερική του όψη αναπτύσσεται σε διαζώματα ένα εκτεταμένο σύμπλεγμα δωματίων και διαδρόμων κυκλοφορίας που δεν είναι άλλο από χώρους αφιερωμένους σε βιομηχανική-βιοτεχνική-αποθηκευτική δραστηριότητα. Φέτος άρχισε η ανασκαφή στον Τύμβο της Λαόνας που βρίσκεται 70 μέτρα βόρεια του Ανακτόρου του Χατζηαπτούλλά. Κάτω από τον τύμβο διατηρείται ένα αρχαιότερο τείχος που χρονολογείται στον 5ο αιώνα με πύργους, γεγονός που το καθιστά μοναδικό ως αμυντικό μνημείο του 5ου π.Χ. αιώνα.

Το Οροπέδιο Χατζηαπτούλλά- Ακρόπολη της Κυπρο-Κλασικής περιόδου, στην οποία εντοπίστηκε το βιομηχανικό-αποθηκευτικό σύμπλεγμα του ανακτόρου

Η υπόνοια για την ύπαρξη τάφου στον Τύμβο δεν θα αλλάξει το αρχικό μας πρόγραμμα, αναφέρει η δρ Ιακώβου, η οποία περιγράφει τα μέχρι σήμερα ευρήματα μέσα από μια αφήγηση που μοιάζει με παραμύθι.

- Πώς άρχισε η ανασκαφή στην Παλαίπαφο και ποιος ήταν ο στόχος; Στην αρχαιολογία πρέπει να έχεις απορίες, όχι απόψεις. Ως προς τις πολιτείες της Αρχαίας Κύπρου είχα και έχω πολλές και συγκεκριμένες απορίες: Τι πολιτική οικονομία είχε αναπτύξει η κάθε μια, πώς λειτουργούσαν για να έχουν τέτοια οικονομική επιτυχία, μοναδική στη Μεσόγειο, τουλάχιστον από τα μέσα της δεύτερης χιλιετίας π.Χ ως και το τέλος του 4ου αιώνα π.Χ. όταν καταλύθηκαν από τον Πτολεμαίο Σωτήρα;

- Τι γνωρίζουμε μέχρι σήμερα; Πολύ λίγα πράγματα ακόμα, κυρίως από τις ανασκαφές στο Ιδάλιο, την Αμαθούντα και το Κίτιο, που ελπίζουμε ότι θα συνεχιστούν για πολλά χρόνια. Οι αρχαιολογικές έρευνες στις αρχαίες πολιτείες της Κρήτης, που είναι ένα νησί λίγο μικρότερο από την Κύπρο, ξεκίνησαν το 19ο αιώνα και συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

Στη Σαλαμίνα, όπως και στους Σόλους, δυστυχώς η αρχαιολογική έρευνα σταμάτησε το 1974. Σήμερα, στη Σαλαμίνα, όπως και στο Κούριο βλέπουμε το θέατρο, τα γυμνάσια, τις παλαιότερες, μνημεία που αντιπροσωπεύουν την τυποποιημένη αστική δομή της Ρωμαϊκής περιόδου.

Η δρ. Μαρία Ιακώβου με τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κύπρου, κ. Κώστα Χριστοφίδη, στην ανασκαφή.

Όμως, δεν έχουμε εικόνα της αστικής δομής καμιάς από τις πόλεις-βασιλεία στις οποίες ήταν χωρισμένη η Κύπρος μέχρι και το τέλος της Κυπρο-Κλασικής περιόδου. Αγνοούμε σε μεγάλο βαθμό το μνημειακό περιβάλλον το οποίο διαμόρφωσαν και στο οποίο έδρασαν, οι ιστορικές προσωπικότητες των Κυπρίων βασιλέων (Ευέλθων, Ευαγόρας, κ.ά.) ως το τέλος του 4ου αι. π.Χ.

- Μας μένει λοιπόν η Παλαίπαφος για να ανακαλύψουμε τα κρυμμένα μυστικά; Η αρχαία Πάφος είναι μια ξεχωριστή περίπτωση εξαιτίας της μεταφοράς του πολιτειακού κέντρου από το σημείο που είμαστε τώρα, την Παλαίπαφο, στη Νέα Πάφο στον 4ο αι. π.Χ. Θεωρήσαμε ότι η αστική δομή της Αρχαϊκής και Κλασικής

περιόδου δεν θα είχε ανατραπεί ολοκληρωτικά εξαιτίας της εγκατάλειψης και της συρρίκνωσης του αστικού ιστού γύρω από το ιερό. Και σήμερα αυτή η υπόθεση επιβεβαιώθηκε με τον απρόσμενο εντοπισμό μνημειακών εγκαταστάσεων που είχαν ανεγερθεί από τις παφιακές δυναστείες του 5ου και 4ου αιώνα.

- Μέσα σε ποιες συνθήκες αρχίσατε την έρευνα πριν 12 χρόνια και ποιες είναι οι πρώτες ενδείξεις των ανασκαφών; Αρχικός στόχος δεν ήταν η ανασκαφή αλλά ένα πρόγραμμα ανάλυσης τοπίου καθώς η ενδοχώρα της Πάφου, δηλαδή ο οικονομικός πνεύμονας της πολιτείας, εξακολουθεί να είναι terra incognita αρχαιολογικά. Παλαιά και νέα δεδομένα εισάγονται στο σύστημα γεωγραφικών πληροφοριών του προγράμματος Παλαιπάφου. Αυτή η ψηφιακή σύνθεση μάς επιτρέπει να έχουμε αναβαθμισμένες χωρικές και χρονολογικές αναλύσεις.

Επιβεβαιώσαμε ότι η Παλαιάπαφος ιδρύθηκε ως λιμάνι γύρω στον 17ο ή 16ο αιώνα π.Χ., δηλαδή στην περίοδο ίδρυσης των πρώτων λιμανιών της Κύπρου, όπως ήταν η Έγκωμη και το Κίτιο, με τα οποία η Κύπρος εντάχθηκε στο μεσογειακό εμπορικό σύστημα. Επίσης, έγινε κατανοητή η χωροθέτηση του περίφημου ιερού ως προς το ιδρυτικό λιμάνι. Η ανέγερση του μεγαλιθικού τεμένους στο τέλος του 13ου αιώνα π.Χ., σε στιγμές που ολόκληρη η Μεσόγειος βρίσκεται σε κρίση - καθώς καταρρέει το οικονομικό σύστημα της Εποχής του Χαλκού – επιβεβαιώνει τη λειτουργία κεντρικής πολιτειακής εξουσίας. Ακόμη πιο απλά, επιβεβαιώνει ότι η Πάφος δεν είναι πια μόνο ένα εμπορικό λιμάνι αλλά η διοικητική πρωτεύουσα της Παφιακής πολιτείας.

Πολιτική και θρησκεία μαζί, έτσι; Η κεντρική εξουσία ήταν πολιτική και θρησκευτική, για αυτό και οι πολιτειακοί άρχοντες της Πάφου διαφημίζουν στις επιγραφές τους τον διπλό τους ρόλο: βασιλείς Πάφου και ιερείς της Άναςσας (της θεάς Αφροδίτης).

- Οι λόγοι που έφυγαν από την Παλαιάπαφο και ίδρυσαν τη Νέα Πάφο ποιοι ήταν; Οι ίδιοι λόγοι για τους οποίους εγκαταλείφθηκε η Έγκωμη και ιδρύθηκε η Σαλαμίνα: η ανάγκη δημιουργίας ενός νέου, λειτουργικού λιμανιού.

Οι αντικριστές κλίμακες στο τείχος που αποκαλύφθηκε κάτω από τον τύμβο της Λαόνας – διατηρούνται σε ύψος 3.5μ από το επίπεδο θεμελίωσης.

Ο Τύμβος αποκαλύπτεται

- **Έχουν αλλάξει κάποια δεδομένα;** Όταν ήρθαμε εδώ όλοι πιστεύαμε σε κάτι που δεν υπήρχε. Ένα τείχος πόλεως.

- **Τι υπάρχει;** Υπάρχουν δυο ξεχωριστές τειχισμένες ακροπόλεις στις θέσεις Μάρτσελος και Χατζηαπτουλλάς. Η δομή δεν είναι όπως αυτή της Έγκωμης, δηλαδή πολεοδομικά τετράγωνα σε επίπεδη ανάπτυξη. Εδώ το τοπίο είναι διαφορετικό: ο αστικός ιστός της αρχαίας Πάφου αναπτύσσεται σε τέσσερα οροπέδια.

Η τειχισμένη θέση στο οροπέδιο Μάρτσελος πρέπει να λειτούργησε στην αρχαϊκή περίοδο και φαίνεται να καταστράφηκε με δραματικό τρόπο σε μια σύγκρουση που χρονολογείται στα χρόνια της Ιωνικής επανάστασης, δηλαδή στο τέλος του 6ου αι. Οι ανασκαφές που έγιναν στη δεκαετία του 1950 έφεραν στο φως μερικές χιλιάδες θραύσματα αγαλμάτων και βασιλικών επιγραφών. Οι επιγραφές έχουν πλήρως δημοσιευτεί από τους Masson και Mitford όμως, το γλυπτικό υλικό, το οποίο είναι εξαιρετικής σημασίας γιατί προέρχεται από βασιλικό ιερό της αρχαϊκής περιόδου της Κύπρου, παραμένει αδημοσίευτο, σκορπισμένο σε αποθήκες, ενώ το

κορυφαίο αρχαϊκό γλυπτό της Πάφου, η προτομή του βασιλιά-ιερέα βρίσκεται στο Μουσείο του Liverpool.

Τύμβος Λαόνας κάτω από τον οποίο σώζεται τείχος Κυπρο-Κλασικής περιόδου.

- **Εσείς τώρα ανασκάπτετε στη δεύτερη ακρόπολη;** Από το 2009 ερευνούμε το πλάτωμα του Χατζηαπτουλλά, το οποίο είναι το μεγαλύτερο σε έκταση. Βρίσκεται σε απόσταση περίπου ενός χιλιομέτρου ανατολικά του ιερού. Στη βόρεια παρυφή εκτείνεται ένα εντυπωσιακό λίθινο τείχος και στην εξωτερική του όψη αναπτύσσεται σε διαζώματα ένα εκτεταμένο σύμπλεγμα δωματίων και διαδρόμων κυκλοφορίας. Δεν πρόκειται για δωμάτια διαμονής αλλά για μονάδες αφιερωμένες σε βιομηχανική-βιοτεχνική-αποθηκευτική δραστηριότητα.

*Τα κοχύλια της πορφύρας- στεγνώνουν μετά τη διαδικασία της επίπλευσης:– μια «βασιλική» βιομηχανία παραγωγής της χρωστικής ουσίας από τον αδένα των συγκεκριμένων κοχυλιών (*Hexaplex trunculus*), για τη βαφή υφασμάτων.*

- **Τι ξέρουμε για τα δωμάτια; Πόσα είναι, κατ' αρχήν;** Θα χρειαστούν πολλά χρόνια οργανωμένης έρευνας προτού ολοκληρωθεί η ανασκαφή του μνημείου και προτού αναγνωριστούν όλες οι παραγωγικές δραστηριότητες που φαίνεται να ήταν ο αποκλειστικός λόγος κατασκευής αυτού του custom made συμπλέγματος: κτίστηκε βάση ενός ξεκάθਾਰου αρχιτεκτονικού πλάνου για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένες δραστηριότητες της βασιλικής βιομηχανίας. Φέτος που επιτέλους φτάνουμε σε δάπεδα εργασίας (κάτω από δυο μέτρα επιχώσεων) η μία έκπληξη διαδέχεται την άλλη. Εντοπίσαμε τεράστιες μολόπετρες και πρέσες, αμέτρητα πιθάρια, εστίες, ένα λίθινο λουτήρα συνδεδεμένο με αγωγούς και επιβεβαιώσαμε την παραγωγή πορφύρας, της πιο ακριβής χρωστικής ουσίας της αρχαιότητας.

Βρισκόμαστε στην καρδιά του παραγωγικού κέντρου των βασιλιάδων του 5ου και του 4ου αιώνα π.Χ. το οποίο είναι προσβάσιμο μόνο μέσω μιας πύλης που έρχεται από το ανακτορικό οικοδόμημα του Χατζηαπτουλλά - άλλο ένα μνημείο που δυστυχώς παρέμεινε ημιτελές και αδημοσίευτο από το 1950.

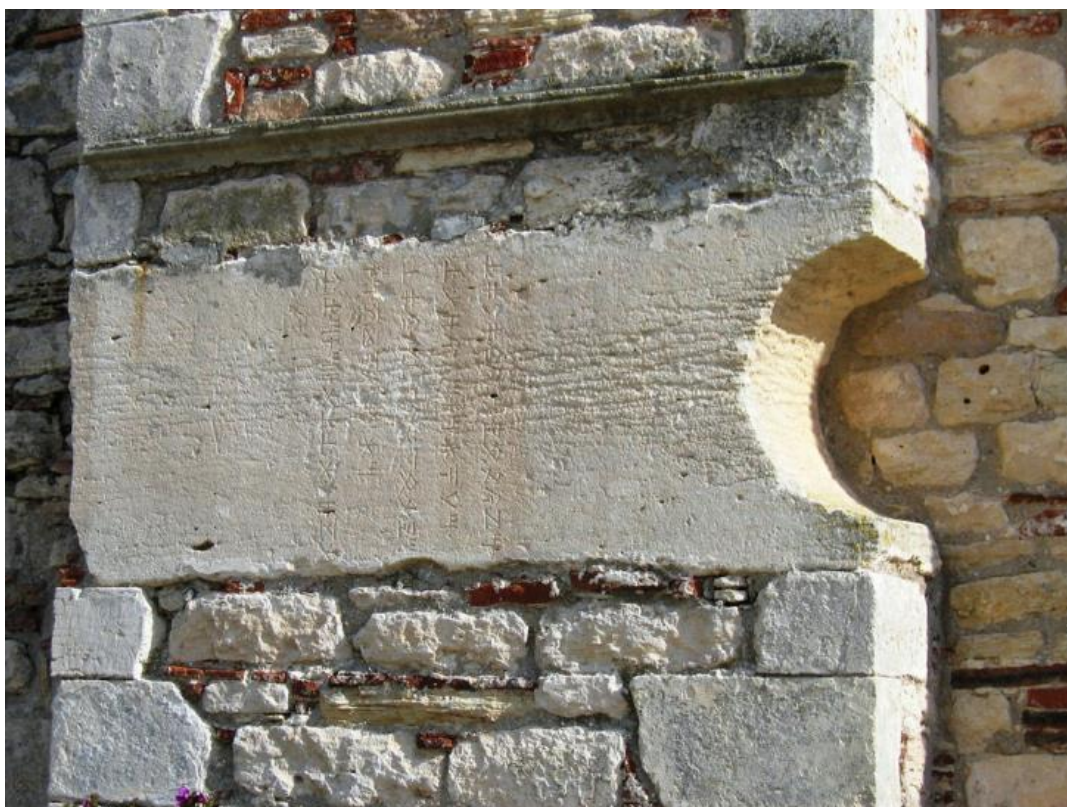
Τεράστιες μολόπετρες και πρέσες, αμέτρητα πιθάρια, εστίες, ένας λίθινος λουτήρας συνδεδεμένος με αγωγούς και επιβεβαιώθηκε η παραγωγή πορφύρας, της πιο ακριβής χρωστικής ουσίας της αρχαιότητας.

- **Πέραν του οικονομικού, θα πρέπει να υπάρχει και το οικιστικό τοπίο.** Υπάρχουν ενδείξεις ότι ο οικιστικός ιστός ήταν διάσπαρτος στα οροπέδια, αλλά φαίνεται ότι η περιοχή του Χατζηαπτουλλά θα συγκέντρωνε την αριστοκρατία. Πιο χαμηλά από την ακρόπολη είναι η θέση της Ευρετής και καταλαβαίνετε γιατί ονομάστηκε έτσι, διότι

βρέθηκαν εκεί μερικοί από τους πλουσιότερους τάφους της Πάφου της Εποχής του Χαλκού αλλά και μια ιδιαίτερα καλοφτιαγμένη οικία της Κλασικής περιόδου.

- Μέσα στο πλαίσιο της έρευνάς σας, φέτος προχώρησε και η ανασκαφή στον Τύμβο. Τι, αλήθεια, μπορεί να κρύβει; Ο Τύμβος είναι μια ακόμη έκπληξη. Και είναι περίεργο γιατί κανένας από τους ξένους αρχαιολόγους που δούλευαν εδώ από τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι. , δεν σκέφτηκε ότι αυτό το έξαρμα δεν μπορούσε να ήταν φυσικό. Η Λαόνα είναι ένας λοφίσκος, 70 μέτρα βόρεια του ανακτόρου του Χατζηαπτουλλά . Το 2012, μετά που ο ανθρωπογενής του χαρακτήρας επιβεβαιώθηκε και από τους γεωλόγους, άρχισαν σταδιακά και προσεκτικά οι προσπάθειες διερεύνησής του. Δεν υπάρχει, βέβαια, καμιά δόκιμη μέθοδος για να ακολουθήσουμε, ειδικά εδώ στον τόπο μας που οι τύμβοι είναι ξένοι στο πολιτισμικό προφίλ της αρχαίας Κύπρου. Έχει μήκος 100 μέτρα, πλάτος 60 και υψώνεται στα 10 μέτρα πάνω από το φυσικό έδαφος. Κατασκευάστηκε από σχεδόν 10.000 κυβικά μέτρα φερτού χώματος, εκ των οποίων περίπου τα 8.000 είναι μάργα. Πέρασαμε τρία υπερσύγχρονα μηχανήματα γεωφυσικής έρευνας από πάνω, γεωραντάρ, ηλεκτρικά, μαγνητικά και κανένα δεν μπορούσε να διαβάσει ανωμαλίες.

- Τι φαίνεται από τις πρώτες έρευνες; Οι έρευνές μας χρονολογούν προκαταρκτικά την ανέγερση του Τύμβου της Λαόνας στον 3ο αι. π.Χ. Για να τον μελετήσουμε τον έχουμε μοιράσει σε δυο μέρη: Το βόρειο μισό θα μείνει αλώβητο, ενώ στο νότιο μισό ολοκληρώνεται φέτος η διερεύνηση του νοτιοανατολικού τετάρτου. Ήδη από το 2015, φάνηκε ότι κάτω από τον τύμβο διατηρείται ένα αρχαιότερο τείχος που χρονολογείται στον 5ο αιώνα. Το έχουμε ανασκάψει σε όλο το μήκος της ανατολικής πλευράς και φέτος αρχίσαμε να το παρακολουθούμε και στη βόρεια πλευρά του. Διαθέτει δυο αντικριστές κλίμακες που οδηγούσαν σε πύργους και διατηρείται σε ύψος που φτάνει τα 5 ως 6μ. [γεγονός που το καθιστά μοναδικό ως αμυντικό μνημείο του 5ου π.Χ. αι.]

Η μια από τις δυο Κυπρο-συλλαβικές αναθηματικές επιγραφές του τελευταίου βασιλιά, του Νικοκλή, που σήμερα βρίσκονται εντοιχισμένες στο ναό της Αγίας Μονής, στους πρόποδες του δάσους της Πάφου. Σε όλες του τις γνωστές επιγραφές ο Νικοκλής δηλώνει «βασιλεύς Πάφου και ιερέας της Άναςσας» (δηλαδή της Κυπρίας θεάς).

- **Ποια ήταν η χρήση του Τύμβου;** Εάν θεωρήσουμε ότι ανεγείρεται στον 3ο π.Χ. αιώνα, πρέπει να σκεφτούμε ότι εκείνη την περίοδο την Κύπρο διοικούν οι Πτολεμαίοι. Οι περίφημοι τύμβοι της Μακεδονίας στόχευαν σίγουρα στη διαίωνιση της μνήμης κάποιου. Δεν είμαστε σε θέση να κάνουμε ερμηνείες αυτή τη στιγμή, ούτε προτάσεις. Είναι ακόμα πολύ νωρίς.

- **Η μόνη λύση είναι λοιπόν να ανασκαφεί.** Αργά και μεθοδικά. Η υπόνοια για την ύπαρξη τάφου στον Τύμβο δεν θα αλλάξει το αρχικό μας πρόγραμμα. Σημασία έχει ότι Τύμβος ο ίδιος είναι το σπάνιο μνημείο και οφείλουμε να του δώσουμε τη σημασία που του αξίζει για να μελετηθεί διεξοδικά. Στην ομάδα μελέτης έχει ενταχθεί δρ Τάκης Καρκάνας, διαπρεπής γεωλόγος και διευθυντής του αρχαιοπεριβαλλοντικού εργαστηρίου Wiener της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών

Σπουδών στην Αθήνα. Εκεί θα γίνουν υπό την εποπτεία του οι μικρομορφολογικές αναλύσεις.

- Τι άλλες εργαστηριακές έρευνες γίνονται; Φέτος, βρισκόμαστε σε μια κατάσταση δημιουργικής ευτυχίας γιατί το Τμήμα Αρχαιοτήτων μάς παραχώρησε για χρήση ως εργαστήριο και κέντρο έρευνας μια παραδοσιακή οικία των Κουκλιών, ακριβώς έξω από το τέμενος της Αφροδίτης. Για πρώτη φορά μπορούμε να πούμε ότι η μελέτη και δημοσίευση του προγράμματος Παλαιπάφου είναι εφικτή. Το να σκάβεις ένα ή δυο μήνες το χρόνο είναι εύκολο σε σχέση με τις απαιτήσεις που έχει η διαχείριση του υλικού μιας τόσο σύνθετης ανασκαφής.

- Πώς μελετάτε λοιπόν αυτό το υλικό; Κάτω από το πρόγραμμα της Παλαιπάφου υπάρχουν υπό εξέλιξη περίπου οκτώ υποπρογράμματα αναλύσεων: ένα αφορά στην πορφύρα που έχει εντοπιστεί σε μεγάλες ποσότητες σε ένα από τα δωμάτια της ανασκαφής. Ένα άλλο είναι το πρόγραμμα αναγνώρισης και ανάλυσης των αμφορέων που προέρχονται από το Αιγαίο, την περιοχή του Λιβάνου, της Καρχηδόνας, της Αιγύπτου. Γίνεται μελέτη σπόρων και οστών, επιχρισμάτων, πλίνθων και άλλων δομικών υλικών, αναλύσεις φυτολίθων και αμύλων, που θα μας επιτρέψουν να βρούμε δεδομένα που αφορούν στην παραγωγή σιταριού, κριθαριού, βρώμης, κ.ά.

Αυτές οι αναλύσεις γίνονται στα πλαίσια της χρηματοδότησης με την οποία ενισχύθηκε η έρευνα στην Παλαιάπαφο για τα έτη 2017-2018 από τα ερευνητικά προγράμματα που προκηρύσσει το Πανεπιστήμιο με το Ίδρυμα Λεβέντη. Και οι ειδικοί επιστήμονες που εργάζονται για αυτές τις αναλύσεις συμμετέχουν στην αποστολή και παρουσιάζουν στους φοιτητές εξειδικευμένα σεμινάρια.

- Πρέπει να είναι από τις πιο ευτυχισμένες στιγμές ενός αρχαιολόγου η έρευνα του υλικού που εντοπίζεται. Η ευτυχία έγκειται στο να μοιράζεσαι όλο αυτό το πλαίσιο με τόσους νέους ανθρώπους. Ξεκίνησα με 3-4 φοιτητές πριν δώδεκα χρόνια και τώρα αυτά τα παιδιά είναι μαζί μου ως μεταδιδακτορικοί ερευνητές που διαχειρίζονται τις αυξανόμενες απαιτήσεις της έρευνας. Κάθε χρόνο ανανεώνεται η ομάδα με πρωτοετείς, έτσι που να έχουμε συνέχεια νέο κόσμο και οι «παλιοί» να γίνονται οι δάσκαλοι νεότερων.

Σήμερα δεν έχουμε απλώς παιδιά που ξέρουν να σκάβουν. Είναι παιδιά που αναπτύσσουν δεξιότητες και αποκτούν μεταπτυχιακούς τίτλους σε όλους τους εξειδικευμένους τομείς της αρχαιολογίας.

Μέρος του βιοτεχνικού-αποθηκευτικού συμπλέγματος της Κυπρο-Κλασικής περιόδου στον Χατζηαπτουλλά. Η έκταση του, πέραν των 65 μ σε μήκος και των 20 σε πλάτος, θα απαιτήσει πολλά έτη έρευνας αλλά θα αποκαλύψει την πολιτική οικονομία της πόλεως-βασιλείου της Πάφου στον 5ο και 4ο αι. π.Χ.

- Το μεγάλο ερώτημα, είναι πώς αξιοποιεί η Κύπρος αυτό το επιστημονικό δυναμικό, το οποίο αναγκάζεται να φεύγει από την Κύπρο; Είναι το ακανθώδες ζήτημα - μια ανοιχτή πληγή - γιατί ούτε το Τμήμα Αρχαιοτήτων είναι στελεχωμένο επαρκώς, ούτε και το Πανεπιστήμιο έχει δώσει λύση στο πρόβλημα της αξιοποίησης αυτού του επιστημονικού δυναμικού. Δημιουργήσαμε την πρώτη και μόνη Σχολή Κυπριακής Αρχαιολογίας. Η επένδυση έγινε από την πολιτεία, από χορηγούς, από τα ευρωπαϊκά προγράμματα και είναι μεγάλη. Πώς θα την αξιοποιήσουμε; Πόσα χρόνια αυτοί οι νέοι επιστήμονες θα είναι μεταδιδακτορικοί ερευνητές; Μετά που θα εργαστούν; Και πώς θα προσφέρουν σε μια επιστήμη που γίνεται όλο και πιο

απαιτητική; Μερικούς από τους καλύτερους αρχαιολόγους μας αρχίζουν να τους «κλέβουν» πανεπιστήμια στο εξωτερικό. Τι θα γίνει σε λίγα χρόνια εφόσον όχι μόνο δεν δημιουργούνται νέες θέσεις αλλά ούτε αναπληρώνονται οι θέσεις καθηγητών που συνταξιοδοτήθηκαν;

- **Και ευτυχώς η Κύπρος είναι μια ολόκληρη αρχαιολογική περιοχή με πολλά να αποκαλύψει ακόμα.** Θα μπορούσε να είναι μια μεγάλη οικονομική βιομηχανία αν ξέραμε να τη διαχειριστούμε σωστά. Οι ανασκαφές που γίνονται μας δείχνουν ότι πάντα η Κύπρος ήταν ένα οικονομικό κέντρο. Και αν μαθαίναμε κάτι από την ιστορία μας, θα καταλαβαίναμε πώς η Κύπρος θα μπορούσε να εξακολουθήσει να είναι.

- **Χρησιμοποιώντας πάντα την τοπική πρώτη ύλη.** Πρωτίστως, την ανθρώπινη πρώτη ύλη. Αλλά και ο χαλκός και τα μεταλλεύματά μας εξακολουθούν να υπάρχουν σε σημαντικά αποθέματα. Η θάλασσα και η ναυτιλία θα έπρεπε να ήταν πάντα στην κορφή της οικονομικής μας δραστηριότητας. Αυτή ήταν η αρχαία Κύπρος. Όλες οι πρωτεύουσες της αρχαίας Κύπρου ήταν λιμάνια: Σαλαμίνα, Κίτιο, Αμαθούντα, Κούριο, Πάφος, Μάριο, Σόλοι, Λάπηθος. Και ο κάθε βασιλιάς είχε στόλο, εμπορικό και στρατιωτικό. Τις περιγράφω στους φοιτητές, ως εφτά μικρές Βενετίες. οι οποίες κυριολεκτικά «πετούσαν» στην Ανατολική Μεσόγειο .

- **Αυτό το σκηνικό σήμερα, φυσικό αέριο...** Ακριβώς. Χρειάζεται ωριμότητα και πολιτικό όραμα για να το διαχειριστεί κανείς σωστά. Η ιστορία είναι μπροστά μας και μπορεί να μας καθοδηγήσει, αν αναγνωρίσουμε τη συνταγή της επιτυχίας.

Συνέντευξη: [Μαρίνα Σχίζα](#)